

No: 423 – Menş e Adı

ÇEMİŞGEZEK ULUKALE DUTU

Tescil Ettiren

TUNCELİ İL TARIM VE ORMAN MÜDÜRLÜĞÜ

Bu coğrafi işaret, 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 04.10.2017 tarihinden itibaren korunmak üzere 08.03.2019 tarihinde tescil edilmiştir.

Tescil No	: 423
Tescil Tarihi	: 08.03.2019
Başvuru No	: C2017/152
Başvuru Tarihi	: 04.10.2017
Coğrafi İşaretin Adı	: Çemişgezek Ulukale Dutu
Ürün / Ürün Grubu	: Dut / İşlenmiş ve işlenmemiş meyve ve sebzeler ile mantarlar
Coğrafi İşaretin Türü	: Menşe adı
Tescil Ettiren	: Tunceli İl Tarım ve Orman Müdürlüğü
Tescil Ettirenin Adresi	: Atatürk Mahallesi, Muhlis Akarsu Cd. No:31, 62000 Merkez / TUNCELİ
Coğrafi Sınır	: Tunceli, Elazığ, Malatya, Erzincan İl Sınırları
Kullanım Biçimi	: Çemişgezek Ulukale Dutu ibaresini taşıyan ve örneği aşağıda verilen etiket, üretim miktarına göre denetim mercii veya denetim mercisinin görevlendireceği birimlerden temin edilerek ürünün üzerinde kullanılacaktır.

Ürünün Tanımı ve Ayırt Edici Özellikleri:

Dut, çok sayıda farklı türe sahip olmasıyla farklı iklim ve toprak şartlarına yüksek adaptasyon kabiliyeti göstermektedir. Zengin genetik çeşitliliğe sahip olan dut bitkisi, dünyada çok geniş bir yayılma alanı bulmuştur. Dünyada meyvesinden yararlanılmak üzere yetiştirilen dut genotipleri *Morus alba* L. (Beyaz dut), *Morus nigra* L. (Karadut) ve *Morus rubra* L. (Kırmızı-Mor dut) türleri içerisinde yer almaktadır.

Türkiye coğrafi konumu bakımından dört mevsimin bir arada yaşanabildiği ender ülkelerden biridir. Çok sayıda meyve türünün anavatanı ve doğal yayılma alanı olan Anadolu'da dut kültürünün 400 yıldan fazla bir geçmişe sahip olduğu ve ülkemizde yetiştirilen dutların % 95'inin *Morus alba* L., % 3'ünün *Morus rubra* L. ve % 2'sinin *Morus nigra* L. türüne ait olduğu bilinmektedir.

Morus alba türüne ait olan beyaz dutların çekirdekli ve çekirdeksiz genotipleri vardır. Anadolu'da çekirdekli beyaz dutlar genellikle sofralık ve şıralık olarak yetiştirilirken, çekirdeksiz beyaz dutlar kurutulmuş olarak yetiştirilmektedir.

Ekolojik faktörlerin bir ürünün belirli bir sahaya yerleşmesi, gelişmesi ve yaygınlaşması üzerine önemli etkisi bulunmaktadır. Aynı bitki türü yaygınlaştığı yöreden farklı yörelere taşındığında yaşamını sürdürse bile aynı gelişim, verim ve kalite özelliklerini göstermeyebilir.

Meyve tür ve çeşitlerinin tanımlanmasında çeşidin çiçeklenme dönemi, meyve olgunlaşma dönemi, hasat dönemi ve yaprak döküm dönemi gibi özellikler fenolojik gözlemler ile belirlenirken, meyve ağırlıkları, meyve eni, meyve boyu, meyve sapı uzunlukları ve suda çözünür kuru madde miktarı (SÇKM) gibi özellikler pomolojik ölçümlerle belirlenir. Meyve çeşitlerinin ağaç habitusu, yıllık sürgün, yaprak ve çiçek özellikleri ise morfolojik ölçüm ve gözlemlerle belirlenir. Bir meyve çeşidinin karakteristik özellikleri bahsedilen bu fenolojik, pomolojik ve morfolojik özelliklerle ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda Çemişgezek Ulukale Dutunun tescili için yapılan çalışmalarda belirlenen özellikleri aşağıda yer almaktadır;

1. Çemişgezek Ulukale Dutu botanik sınıflandırmada; *Urticales* takımının *Morus* cinsinin *Morus alba* (Beyaz dut) türü içerisinde yer almaktadır.
2. Fenolojik gözlemlerde tam çiçeklenmenin Mayıs ayı başında, meyve renginin dönmesi döneminin Mayıs ayının üçüncü haftasında, hasat başlangıcının Mayıs ayının üçüncü ve dördüncü haftasında, hasat sonunun ise Temmuz ayı ortalarında gerçekleştiği belirlenmiş olup, çeşit yaklaşık iki ay süreyle meyve vermektedir. Çeşitte tam yaprak dökümü Kasım ayının birinci ve ikinci haftasında gerçekleşmektedir.

3. Çemişgezek Ulukale Dutunun meyveleri küçük yapıda ve çekirdeksiz olup, partenokarpik (döllenme gerçekleşmeksizin) olarak meyve tutumu gerçekleşir.
4. Meyvelerin pomolojik ölçümlerinde meyve ağırlığının 0,60-2,40 g, meyve eninin 7,17-17,71 mm, meyve boyunun 14,00-29,67 mm ve meyve sapı uzunluğunun ise 6,10-22,14 mm arasında değiştiği saptanmıştır.
5. Hasat döneminde olgun meyvelerden elde edilen meyve suyunda gerçekleştirilen biyokimyasal analizlerde SÇKM değerinin % 26,00-35,00 arasında değiştiği belirlenmiştir.
6. Taze olgun meyvelerde gerçekleştirilen ölçümlerde sıra randımanının % 45,00-59,79 arasında, kurutma randımanının ise % 25,27-40,00 arasında değiştiği saptanmıştır.
7. Çekirdeksiz özellikte olan Çemişgezek Ulukale Dutunun yaş meyvelerinin görsel olarak beyaz renkte olduğu, kurutulmuş meyvelerin ise beyazımsı sarı renkte olduğu gözlenmiştir.
8. Morfolojik incelemelerde ağaç habitusunun çok kuvvetli-dik geliştiği ve dallanmanın sık olduğu gözlenmiştir.
9. Çiçek yapısı yönüyle dioik özellik (aynı ağaçta sadece dişi çiçekler bulunmakta) gösteren çeşidin dişi çiçeklerinin küçük yapıda olduğu belirlenmiştir.
10. Yıllık sürgün incelemelerinde boğum aralarının kısa, lentisel yoğunluğunun orta düzeyde ve vegetatif tomurcuğun basık şekilde olduğu belirlenmiştir.
11. Yaprak morfolojisi incelemelerinde, çeşidin oval ve küçük yapraklara sahip, yaprak ayası sap cebinin hafif girintili, yaprak ayası kenar dişlerinin testere ağzı şeklinde ve yaprak ayası uç şeklinin ise ters V şeklinde olduğu saptanmıştır.
12. Tunceli, Elazığ, Malatya, Erzincan illeri için uzun yıllara ait aylık soğuklanma süreleri göz önünde bulundurulduğunda mayıs ayı itibariyle sıcaklıklar sıfır derecenin altına düşmemektedir. Bu durum Çemişgezek Ulukale Dutu yetiştiriciliğinde ilkbahar geç donlarından etkilenmemek adına önemlidir.
13. Tunceli, Elazığ, Malatya, Erzincan illerinde Çemişgezek Ulukale Dutu generatif dönemi olan Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında ortalama günlük güneşlenme süresi 10,3 saat olup bu değer Türkiye genelinde güneşlenme süresi yüksek olan iller arasındadır.
14. Çemişgezek Ulukale Dutunun yetiştirildiği bölgelerde karasal iklim özelliği görülmekte olup, gece ve gündüz sıcaklıkları arasında büyük farklılıklar oluşmaktadır. Ayrıca yıl içerisinde güneşli gün sayısı da fazladır. Bu iklim özelliklerine bağlı olarak Çemişgezek Ulukale Dutunun yetiştirildiği Tunceli, Elazığ, Malatya, Erzincan illerinde ürünlerin SÇKM oranları artmakta ve buna bağlı olarak kurutma randımanları yükselmektedir.

Sonuç olarak; Çemişgezek Ulukale Dutu meyveleri fiziksel olarak diğer yörelerdeki dutlardan daha küçük yapıda, meyve sapları daha uzun, SÇKM oranı ve kurutma randımanı daha yüksektir. Kurutulmuş meyvelerde rengin beyazımsı sarı renkte olması da bu çeşidin kurutulabilir olarak öne çıktığını göstermektedir.

Üretim Metodu:

Meyve tür ve çeşitlerinin yetiştiriciliğinde uygulanacak dikim aralıkları, sulama, gübreleme, toprak işleme, hasat ve zirai mücadele gibi bahçecilik esasları verimli ve kaliteli meyve üretiminin gerçekleştirilmesinin yanı sıra, yetiştirilen meyve çeşidinin karakteristik özelliklerini tam olarak göstermesi bakımından önem arz eder.

Çemişgezek Ulukale Dutunun yetiştirildiği bölgede yapılan incelemede, yetiştiriciliğin kapama meyve bahçesi tesisinden ziyade, bahçe aralarında ve bahçe sınırlarında tek ağaçlar şeklinde olduğu gözlenmiştir. Anadolu'da dut yetiştiriciliği genel anlamda benzer şekilde yapılmakta olup, son zamanlarda meyvesi için kapama dut bahçesi tesisleri de yapılmaya başlanmaktadır. Çemişgezek Ulukale Dutunun yetiştirme tekniği esaslarına ait hususlar, kapama dut bahçesi esas alınarak aşağıda başlıklar halinde sıralanmıştır.

Çoğaltma Yöntemi: Bahçe tesisinde anaç olarak çekirdekli beyaz dutlardan (*Morus alba*) elde edilen dut çöğürleri kullanılabilir. Dut çöğürlerinin kullanılması durumunda Çemişgezek Ulukale Dutundan alınacak aşı kalemleri kullanılarak vejetatif yöntemle çoğaltılmış aşılu fidanlar elde edilir. Aşı ile çoğaltmada ilkbaharda kalem aşılı, sonbaharda ise durgun göz aşısı yöntemleri uygulanabilir. Çemişgezek Ulukale Dutunun çoğaltılmasında

vejetatif çoğaltma metotlarından çelikle, daldırma ile ve doku kültürü ile de fidan üretimi yapılabilir. Çemişgezek Ulukale Dutuna ait bahçe tesisinde belirtilen bu metotlardan biriyle vejetatif olarak çoğaltılmış sağlıklı fidanlar kullanılmalıdır.

Bahçe Tesisi: Çemişgezek Ulukale Dutlarına ait ağaçlar kuvvetli gelişme gösterdiklerinden kapama bahçe tesisinde 8x8m, 9x9m ve 10x10m dikim mesafeleri kullanılabilir. Fidan dikimi sonbaharda yaprak dökümünden itibaren, ilkbaharda ağaçlara su yürümesine kadar geçen devrede yapılır. Dikim öncesinde fidanlarda dikim budaması yapılır ve fidanlar aşı parselinden söküldükleri derinlikte dikilir. Dikimden sonra mutlaka can suyu verilir.

Sulama: Çemişgezek Ulukale Dutu kuvvetli gelişen ve kökleri derine giden bitkiler oluşturur. Bu nedenle diğer birçok meyve türüne göre kuraklığa dayanıklıdır. Bununla birlikte kurak mevsimlerde gerçekleştirilecek sulamalar meyvelerin miktar ve kalitesini artırır ve tam olgunlaşmadan dökülmesini önler. Çemişgezek Ulukale Dutunda uygulanacak sulama rejimi yetiştiriciliğin yapılacağı ekoloji ve toprak şartlarına, iklim ve yağış durumuna bağlı olarak değişir. Sulamada modern sulama tekniklerinden damla ve mini yağmurlama metotlarının kullanılması daha uygundur. Salma sulama yöntemi ile sulama yapılması durumunda ağaçların kök boğazına su temas etmeyecek şekilde sulama yapılır.

Toprak İşleme: Toprağın havalandırılması, yağışlardan ve sulama suyundan faydalanılması ve yabancı ot kontrolü için ilkbahar ve sonbahar aylarında toprak işleme yapılabilir. Toprak işleme kök sistemine zarar vermeyecek derinlikte yapılır. Bunun için fazla meyilli olmayan, traktörün çalışabileceği arazilerde diskli tırmık kullanılır.

Gübreleme: Gübreleme ağaçların sağlıklı gelişmesi, kaliteli ve bol ürün alınması için gerekli kültürel uygulamalardandır. Gübrelemede kullanılacak gübre cinsi, miktarı ve uygulama zamanının belirlenmesinde en doğru yöntem, gübrelemenin toprak ve yaprak analizine göre yapılmasıdır.

Budama: Çemişgezek Ulukale Dutunun fidanlarına dikimden itibaren ilk yıllarda şekil budaması gerçekleştirilir. Budamada goble ve merkezi lider terbiye şekilleri uygulanabilir. Verim çağına gelmiş ağaçlarda ise iç içe geçmiş ve kurumuş olan dallar çıkarılarak ağacın maksimum şekilde ışık alması sağlanır. Dut ağaçları kesim yerlerinden özsu salgıladığından sert kesimlerden kaçınılmalıdır. Budamalar ağaç dinlenme devresinde iken yapılmalı ve kesim yerleri aşı macunu ile kapatılmalıdır.

Hasat: Çemişgezek Ulukale Dutu yaklaşık iki ay süreyle meyve vermektedir. Dolayısıyla hasat işlemi yaklaşık birer hafta arayla 7-10 defada yapılmaktadır. Daha çok kurutmalık olarak tüketilen ve pazara sunulan Çemişgezek Ulukale Dutunun hasadında ağaç altlarına fileler serilerek düşen meyveler bir yerde toplanarak 3 gün süreyle güneşte kurutulur. Son hasada doğru artık silkeleme yöntemi ile olgun meyvelerde kuru ve temiz örtüler üzerine düşürülerek gerçekleştirilir. Ağaçların silkelenmesinde meyve dallarına zarar verilmemelidir. Burada filelerde biriken meyvelerin bozulmadan toplanması oldukça önemlidir.

Zirai Mücadele: Hastalık ve zararlılarla mücadele dut ağaçlarının uzun süreli verim ve kaliteli meyve vermesi için gerekli uygulamalardır. Çemişgezek Ulukale dutunda ağır ve ıslak topraklarda kök boğazı hastalıklarına rastlanabilir. Yine dut kabuklu biti, dut koşnili ve Amerikan beyaz kelebeği de mücadele gerektiren zararlılar olarak karşımıza çıkabilir. Zirai mücadele çalışmaları, Tarım ve Orman Bakanlığınca yayınlanan Teknik Talimata uygun olarak yapılır.

Denetleme:

Çemişgezek Ulukale Dutunun denetimleri Tunceli İl Tarım ve Orman Müdürlüğü koordinatörlüğünde, Munzur Üniversitesinden bir kişi, Tunceli Kültür ve Turizm Müdürlüğünden bir kişi, Tunceli Ticaret İl Müdürlüğünden bir kişi olmak üzere toplamda en az 3 kişiden oluşur. Denetimler, rutin olarak yılda bir kez, gerektiğinde ve şikâyet olduğunda ise her zaman yapılabilir. Denetim merciinde yer alan Tunceli Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Tunceli Ticaret İl Müdürlüğü denetim yapılacak bahçeyi ve çiftçinin belirlenmesi, üretim alanının uygunluğunun kontrolü gibi görevleri üstlenir. Munzur Üniversitesi ise meyvenin bitkisel, fiziksel ve kimyasal özellikleri ile üretim metoduna uygunluğunu kontrol eder.

Denetim mercii “Çemişgezek Ulukale Dutu” üretiminin aşağıda yer alan özelliklere uygun olup olmadığını denetler;

1. Bahçe tesisinde uygun anaç kullanılmış mıdır?

2. Bahçe tesisinde uygun dikim aralıkları uygulanmış mıdır?
3. Bahçede uygun budama sistemi uygulanmakta mıdır?
4. Bahçede uygun toprak işleme yöntemi uygulanmakta mıdır?
5. Bahçede uygun sulama yöntemi uygulanmakta mıdır?
6. Gübreleme analiz sonuçlarına göre yapılmakta mıdır?
7. Hastalık ve zararlılarla mücadelede Ziraı Mücadele Teknik Talimatına uyulmakta mıdır?
8. Hasat uygun zamanda yapılmakta mıdır?
9. Kurutulmuş meyveler beyazımsı sarı renkte midir?
10. Meyveler 0,60-2,40 g ağırlığa ve 7,17-17,71 mm meyve eni ile 14,00-29,67 mm meyve boyuna sahip midir?
11. Meyvelerin suyu: % 26-35 SÇKM oranına sahip midir?
12. Taze olgun meyvelerde şıra randımanı % 45,00-59,79 ve kurutma randımanı % 35-40 değerlerine sahip midir?
13. Meyve sapı uzunluğu 06,10-22,14 mm aralığında mıdır?
14. Dut ağaçları kuvvetli, yaygın dallı ve dik gelişim göstermekte midir?
15. Yıllık sürgün boğum aralarının kısa, lentisel yoğunluğunun orta düzeyde ve vegetatif tomurcuğu basık şeklinde midir?
16. Yaprak morfolojisine göre çeşit oval ve küçük yapraklara sahip, yaprak ayası sap cebi hafif girintili, yaprak ayası kenar dişleri testere ağzı şeklinde ve yaprak ayası u şekli ise ters V şeklinde midir?
17. Amblem uygun şekilde kullanılmış mıdır?

Tescil ettiren coğrafi işareti haksız şekilde kullananlar hakkında, gerekli yasal tatbikatı ve işlemleri başlatır ve başlatılması için denetim ekibine yetki verir. Denetim mercii öncelikle söz konusu ürünün yetiştiği coğrafi bölgelere ve yukarıda belirtilen coğrafi sınırlarda bulunan ilgili mercilere belediyelere, odalara coğrafi işaret ve gereklilikleri kullanımı hakkında bilgi vererek onlardan yöredeki üreticileri haberdar etmeleri ve bilgilendirmeleri için duyurularını resmi olarak yapar.

Denetim mercii, kamu kuruluşlarından veya özel kuruluşlardan veya bunlarda görevli uzman gerçek veya tüzel kişilerden denetimin gerçekleştirilmesi sırasında faydalanabilir veya hizmet satın alabilir. Denetim mercii hakların korunmasında hukuki süreçleri yürütür.